

Голові разової спеціалізованої
вченої ради ДФ 20.051.202
Карпатського національного
університету імені Василя Стефаника,
доктору політичних наук, професору,
професору кафедри політичних наук
Климончуку Василю Йосифовичу
(76018, м. Івано-Франківськ,
вул. Шевченка, 57)

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата політичних наук, доцента, доцента кафедри політичних наук

Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

Кобець Юлії Василівни

на дисертаційну роботу Дукач-Василенко Наталії Юріївни

«Політична участь корінних народів України (на прикладі кримських татар)»,

поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань

05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 052 Політологія

Актуальність теми дослідження.

Тема дисертаційного дослідження Н. Ю. Дукач-Василенко присвячена одній із найбільш чутливих і водночас недостатньо розроблених в українській політичній науці проблем – політичній участі корінних народів України, розглянутій на прикладі кримськотатарського народу. Актуальність обраного напрямку зумовлена не лише загальними тенденціями розвитку етнополітології та теорій демократії, а й конкретними викликами, породженими тимчасовою окупацією Автономної Республіки Крим у 2014 р. та повномасштабним російським вторгненням, унаслідок яких питання забезпечення прав, представництва і політичної суб'єктності кримських татар набуло не лише внутрішньодержавного, а й міжнародного та безпекового значення (с. 17).

Слушним є звернення авторки до концепту індигенної демократії, який дозволяє розглядати корінні народи не як об'єкт етнополітики держави, а як самостійного колективного політичного актора з власними формами самоорганізації, представництва інтересів та захисту прав. Такий підхід відповідає сучасним тенденціям розвитку світової етнополітології, яка дедалі більше акцентує увагу на порівняльному аналізі моделей політичної участі корінних народів у різних політичних системах (с. 18).

Актуальність дослідження посилюється й тим, що український науковий дискурс щодо державної етнополітики у сфері корінних народів тривалий час залишався фрагментарним, а ухвалення Закону України «Про корінні народи України» лише започаткувало формування національної моделі індигенної демократії, реалізація якої потребує спеціального політологічного осмислення. З огляду на це вибір теми дисертації є актуальним, науково виправданим і практично важливим, особливо в контексті напрацювання державної стратегії деокупації та реінтеграції Криму (с. 18–19).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана на кафедрі політичних наук Карпатського національного університету імені Василя Стефаника в межах наукової теми кафедри «Трансформація сучасної політичної системи України: внутрішньополітичні виклики та зовнішні впливи» (номер державної реєстрації 0117U004396). Тема дисертації затверджена Вченою радою Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 09 від 01 листопада 2022 р.) (с. 20).

Обраний напрям дослідження органічно вписується в зазначену наукову тематику, оскільки питання політичної участі корінних народів безпосередньо пов'язане з внутрішньополітичними викликами трансформації політичної системи України та із зовнішньополітичним і безпековим тиском, спричиненим російською агресією.

Ступінь обґрунтованості наукових положень та висновків.

У дисертації забезпечено належний рівень методологічної послідовності. Авторка спирається на міждисциплінарний підхід, що поєднує класичні та сучасні теорії політичної участі, демократизації та інституціоналізму з етнополітичними дослідженнями і концепцією індигенної демократії. Застосовано інституційний, біхевіористський і соціокультурний підходи, а також комплекс загальнонаукових і спеціальних методів – порівняльний, історичний, хронологічний, метод кейс-стаді, якісний контент-аналіз, статистичні й соціологічні методи, зокрема авторське соціологічне опитування корінних народів та етнонаціональних спільнот України (с. 22).

Важливо, що методи не є формальним переліком, а безпосередньо співвіднесені з дослідницькими завданнями: історичний і хронологічний методи використано для реконструкції еволюції політичної участі кримських татар, порівняльний – для зіставлення українського досвіду зі скандинавською, новозеландською, американською, канадською, індійською та австралійською моделями, метод кейс-стаді – для поглибленого аналізу кримськотатарського прикладу (с. 22–23).

Джерельна база дисертації є достатньо репрезентативною: список використаних джерел налічує 287 позицій, з яких 71 – іноземними мовами. У роботі поєднано праці зарубіжних і українських дослідників політичної участі та корінних народів, міжнародно-правові акти (зокрема Декларацію ООН «Про права корінних народів» 2007 р.), національне законодавство України, публічні заяви й документи Меджлісу та Курултаю кримськотатарського народу, а також результати авторського соціологічного опитування. Такий добір джерел створює достатні підстави для обґрунтованості сформульованих узагальнень (с. 27).

Апробація результатів дослідження здійснена на дванадцяти міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях упродовж 2022–2026 рр. За темою дисертації опубліковано 16 наукових праць, серед яких 5 статей у наукових фахових виданнях України категорії Б, 1 стаття в закордонному науковому періодичному виданні, 1 стаття, що додатково відображає результати дослідження, та 9 тез конференцій. Така апробація дисертаційного дослідження засвідчує достатній рівень оприлюднення й обговорення основних положень дисертації в науковій спільноті (с. 26–27).

Наукова новизна та достовірність одержаних результатів.

Наукова новизна дисертації полягає передусім у тому, що авторка вперше здійснила комплексну концептуалізацію політичної участі корінних народів України як самостійного напрямку етнополітичних досліджень, що поєднує інституційний, правовий та ідентифікаційний виміри, обґрунтувавши тезу про те, що політична участь корінних народів набуває ознак індигенної демократії (с. 23).

До вагомих результатів роботи належить розроблена авторкою інтегративна модель аналізу політичної участі корінних народів України, яка враховує поєднання історичного досвіду, інституційного розвитку, етнополітичних чинників та впливу безпекових і зовнішньополітичних загроз, зокрема окупації Криму й Війни за Незалежність України. Заслугує на увагу й доведений у дисертації трансформаційний характер політичної участі кримськотатарського народу в умовах російської агресії, що виявляється у зміщенні участі з регіонального на національний та міжнародний рівні, а також у поєднанні політичної, правозахисної та інформаційної діяльності (с. 23–24).

Позитивно варто оцінити уточнення теоретичних підходів до розуміння політичної участі корінного народу як колективного актора, для якого визначальними є питання самовизначення, захисту прав і збереження ідентичності (с. 24), а також здійснений Н.Ю.Дукач-Василенко порівняльний аналіз шести моделей забезпечення політичної участі корінних народів світу (скандинавської, новозеландської, американо-канадської, індійської та австралійської), який дав змогу виявити межі застосовності кожної з них до українського контексту (с. 107–131).

Достовірність одержаних результатів забезпечується широкою джерельною базою, поєднанням якісних і кількісних методів, зокрема результатами авторського соціологічного опитування, а також логічною відповідністю висновків поставленим завданням дослідження.

Практичне значення результатів дослідження.

Дисертація має виразне прикладне спрямування. Сформульовані на основі соціологічного опитування рекомендації щодо посилення інституційних механізмів

представництва корінних народів, розширення консультативних практик, підвищення довіри до політичних інститутів та розвитку інформаційно-просвітницьких програм можуть бути використані органами державної влади та місцевого самоврядування, політичними партіями й громадськими організаціями у процесі вдосконалення державної етнонаціональної політики та розробки стратегій деокупації й реінтеграції Криму (с. 25; 228–231).

Матеріали дисертації можуть бути застосовані в освітньому процесі під час викладання нормативних і вибіркових курсів спеціальності Політологія («Етнонаціональні проблеми сучасного світу», «Політичні партії та громадські організації», «Етнополітологія», «Меншини в публічній політиці»), а також слугувати підґрунтям для подальших наукових досліджень у сфері етнополітології та безпекових студій (с. 25).

Загальна оцінка змісту роботи.

Дисертаційна робота Н. Ю. Дукач-Василенко є самостійним, цілісним дослідженням, яке охоплює теоретичні, порівняльні та історико-політологічні аспекти політичної участі корінних народів України. Структура роботи відповідає меті й завданням дослідження: дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 293 сторінки, з яких 216 сторінок – основний текст (с. 27).

У вступі авторка послідовно обґрунтовує актуальність теми, визначає мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, розкриває методологію, наукову новизну, практичне значення, апробацію та структуру роботи (с. 17–27).

Перший розділ має теоретико-методологічний характер: у ньому проаналізовано політичну участь як багатовимірний суспільно-політичний феномен і наукову категорію, узагальнено сучасні наукові підходи до її визначення (включно з громадянською, деліберативною та електронною участю), а також докладно охарактеризовано методологічну базу дослідження політичної участі корінних народів України (с. 28–86).

Другий розділ присвячено теоретико-правовому осмисленню категорії «корінний народ». Дисертантка розкриває проблему відсутності універсального визначення цього поняття в міжнародному праві, аналізує міжнародний досвід забезпечення інституційних механізмів політичної участі корінних народів (скандинавська, новозеландська, американо-канадська, індійська, австралійська моделі), а також досліджує політико-правовий статус корінних народів України та їхнє місце в системі міжетнічних відносин, приділяючи увагу ухваленню Закону України «Про корінні народи України» (с. 87–158).

Третій розділ присвячений безпосередньо еволюції політичної участі кримськотатарського корінного народу в три періоди: репатріації (1987–1991 рр.), незалежної України до окупації Криму (1991–2014 рр.) та трансформації в умовах тимчасової окупації і війни за Незалежність України (2014–2025 рр.). У цьому розділі авторка переконливо показує перехід політичної участі кримських татар від мобілізаційно-протестних форм до інституціоналізованого представництва (створення Меджлісу), а згодом – до просторової й функціональної трансформації участі в умовах окупації, що поєднує правозахисну діяльність, інформаційну адвокацію та мирний спротив (с. 159–220).

Висновки дисертації логічно узагальнюють результати проведеного аналізу, зокрема результати авторського соціологічного опитування, і супроводжуються практичними рекомендаціями щодо вдосконалення державної політики у сфері забезпечення політичної участі корінних народів України (с. 221–231).

Дисертація справляє враження методологічно виваженого й самостійного дослідження, у якому теоретичне осмислення індигенної демократії поєднано з ґрунтовним історико-політологічним аналізом кримськотатарського кейсу та актуальним емпіричним матеріалом.

Оволодіння здобувачкою методологією наукової діяльності.

Результати дослідження засвідчують, що Н. Ю. Дукач-Василенко володіє комплексом базових і спеціальних методів політичної науки, здатна опрацьовувати різноманітні джерела (нормативно-правові акти, наукові праці, документи

представницьких органів кримськотатарського народу, соціологічні дані), систематизувати значний за обсягом матеріал і формулювати власні узагальнення. Авторка демонструє вміння поєднувати теоретичний аналіз категорій, порівняльне вивчення міжнародного досвіду та історико-політологічну реконструкцію конкретного національного кейсу (с. 22–23; 73–86).

Відсутність порушення академічної доброчесності.

Ознайомлення з текстом дисертаційної роботи дає підстави констатувати, що вона виконана з дотриманням принципів академічної доброчесності. Використані джерела, ідеї та положення інших авторів супроводжуються відповідними посиланнями. Ознак академічного плагіату, некоректного запозичення чи порушення норм наукової етики не виявлено. Дисертація є результатом самостійної дослідницької роботи здобувачки.

Дискусійні положення та зауваження.

У цілому позитивно оцінюючи обрану дослідницьку стратегію, структуру роботи та одержані результати, вважаємо за доцільне звернути увагу на низку положень, які мають дискусійний характер і можуть бути враховані авторкою у подальшій науковій роботі.

1. У другому розділі авторкою проведено масштабний аналіз міжнародного досвіду забезпечення політичної участі корінних народів у різних державах світу. Разом із тим, доцільним було б доповнити дослідження порівняльною узагальнювальною моделлю або систематизованою класифікацією розглянутих інституційних механізмів із визначенням їхніх переваг, недоліків та умов ефективності. Це дозволило б більш наочно продемонструвати результати проведеного порівняльного аналізу.

3. Також, в роботі обґрунтовано, що після ухвалення Закону України «Про корінні народи України» сформовано нормативні засади сучасної державної політики у цій сфері. Водночас заслуговувало б на окрему увагу більш детальне висвітлення перспектив розвитку правового статусу представницьких органів корінних народів, а

саме Курултаю та Меджлісу кримськотатарського народу, а також можливих моделей їхньої взаємодії з органами державної влади після деокупації Автономної Республіки Крим.

4. У третьому розділі дисертації авторка здійснює ґрунтовний аналіз політичної участі кримськотатарського корінного народу. Водночас доцільним видається більш чітке концептуальне розмежування таких взаємопов'язаних категорій, як *політична участь, правозахисна діяльність, громадянський спротив та міжнародна адвокація*. Попри те, що в умовах окупації Криму ці форми діяльності закономірно переплітаються, їхнє чіткіше теоретичне розмежування дозволило б точніше окреслити специфіку політичної участі, як центрального предмета дослідження та посилити категоріальну цілісність роботи.

4. Значною перевагою дисертації є комплексний аналіз трансформації політичної участі кримськотатарського корінного народу в умовах Війни за Незалежність України. Разом із тим, перспективним напрямом подальших досліджень могло б стати ширше висвітлення особливостей політичної участі інших корінних народів України, а саме караїмів і кримчаків. Хоча об'єктивно їхня політична активність є менш масштабною, порівняльний аналіз дозволив би повніше розкрити специфіку розвитку сучасної української моделі індигенної політики та механізмів забезпечення прав усіх корінних народів України.

Проте висловлені зауваження мають дискусійний і рекомендаційний характер, є побажаннями щодо продовження наукового дослідження проблематики політичної участі корінних народів України і не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованої дисертації, яка написана зі знанням і розумінням досліджуваної проблеми.

Загальний висновок.

Дисертаційна робота Наталії Юріївни Дукач-Василенко «Політична участь корінних народів України (на прикладі кримських татар)» є самостійним, цілісним і завершеним науковим дослідженням, виконаним на актуальну тему. У роботі розкрито важливу для сучасної політичної науки проблему, обґрунтовано її значення для

державної етнополітики України, запропоновано теоретичні підходи до розуміння індигенної демократії та сформульовано практичні рекомендації.

За актуальністю теми, рівнем наукової новизни, обґрунтованістю основних положень, достовірністю висновків і практичною цінністю одержаних результатів, повнотою їх викладення в опублікованих здобувачкою наукових працях дисертація відповідає вимогам спеціальності 052 Політологія та вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), а також «Вимогам до оформлення дисертації», затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами).

У процесі виконання дисертації здобувачкою дотримано принципів академічної доброчесності. Використані джерела, положення, ідеї та висновки інших авторів належним чином оформлені з відповідними бібліографічними посиланнями. Ознак плагіату чи інших порушень академічної етики не виявлено.

На основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що дисертація відповідає критеріям, установленим для наукових кваліфікаційних робіт цього рівня, а її авторка – Наталія Юріївна Дукач-Василенко заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 052 Політологія в межах галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки.

Рецензент:

кандидат політичних наук, доцент,

доцент кафедри політичних наук

Карпатського національного університету

імені Василя Стефаника

Юлія КОБЕЦЬ

_____ 2026 р.